

„Oligarchák” – Gazdasági érdekcsoportok és a politikai hatalom

Elemzésünkben ezúttal a demokrácia működése szempontjából egy viszonylag kényes területet, a gazdasági erő és a politikai hatalom közötti összefüggéseket vesszük górcső alá. Ennek során érintőlegesen foglalkozunk majd a hatalom és a befolyás absztrakt dimenziójával is, továbbá néhány olyan konkrét dilemmával, melyeket egy-egy jól körülhatárolható szereplő, üzleti kör közvetlen vagy közvetett érdekeltségébe tartozó gazdasági-politikai erőter léte támaszt.

A modern demokratikus berendezkedésű államokban a társadalom részéről megfogalmazódó egyik legfontosabb alapelv a hatalom ellenőrzésének igénye. Ez a fajta kontroll az általában kartális formában, alkotmányos szinten szabályozott közjogi kereteken és törvényi garanciákon túl megragadható abban a kontextusban is, ami a jogi struktúra és politikai intézményrendszer szűkebb értelmezésén túlnyúlva olyan kérdéseket is vizsgál, mint a politikai kultúra, vagy éppen a transzparencia elve. Az átláthatóság nem pusztán a demokratikus intézmények nyitottságára, a közérdekű adatok megismerhetőségére vonatkozik, de fontos szerepet kap a gazdaság szférájában is. Az üzleti-ügyleti transzparencia – az állami érdekeknek és az üzleti titoknak megfelelő arányos korlátozással – a hatékonyság, az elszámoltathatóság és a torzulásoktól mentes piaci verseny egyik alapfeltétele is. Magyarországon a közpénzzel való felelős gazdálkodás kívánalma gyakorta kerül összeütközésbe politikai érdekekkel, vagy hatalmi, közhivatali pozícióban levő személyek magánérdekeivel. A korrupció különböző csatornáin évente óriási mennyiségű pénzeszköz tűnik el, melyből sokkal hatékonyabban lehetne a közfeladatokat ellátni, illetve egy-egy projekt fiskális szempontból is racionálisabb kivitelezését elősegíteni. Különösen aggasztó az ún. nagyprojektekkel kapcsolatos közbeszerzési visszasságok sora.

A rendszerváltoztatás folyamata és az egykori állampárt hatalomátmentési kísérlete világosan rámutatott, hogy a politikai hatalom és a gazdasági befolyás konvertibilitása hosszú távon milyen mértékben képes meghatározni egy politikai rendszer működésének feltételeit, minőségét. A második Orbán-kormány által meghirdetett „Nemzeti Együttműködés Rendszere” többek közt éppen a szocialista-liberális kormányzás által hátrahagyott,

tisztázatlan felelősségi viszonyokkal operáló közállapotokkal való szakítást hangsúlyozta és egy újfajta szemléletet (ha úgy tetszik, egy új társadalmi szerződést) hirdetett, amelynél az állam a korábbi zavaros, a „rendszerátalakítás politikai paktumaival” terhelt, az országot a gazdasági csőd szélére juttató korrumpált kormányzati gyakorlattal való szakítást deklarálta. Ez kétségtelenül sikerült is abból a szempontból, hogy közel sem beszélhetünk annyi botránygyanús ügyletről, pénzügyi tranzakcióról, gazdasági visszaélésekről, mint az előző kormányok regnálása alatt. Az utóbbi időszakban azonban ismét a figyelem középpontjába kerültek az ún. oligarchák. Elsőként Ángyán József, az azóta lemondott vidékfejlesztési államtitkár emelte napirendre a témát az állami földekkel kapcsolatos pályázatok ügyében, ahol a helyi gazdák, termelők helyett főként politikai kötődéssel is rendelkező tőkeerős érdekcsoportok jutottak – akár a pályázati kiírások által támasztott feltételekkel szemben is – kiterjedt termőföldterületekhez. A probléma már csak azért is oly hangsúlyos, mert a földkérdést az utóbbi időben több ellenzéki párt is zászlajára tűzte: a Jobbik a hamarosan lejáró uniós földvásárlási moratóriummal összefüggésben, a Demokratikus Koalíció pedig reaktív jelleggel, politikai haszonszerzés céljából a volt államtitkár által feltárt visszaadások nyomán. A termőföldbérlet-pályázatok körüli nehezen áttekinthető, visszaadásokat magukban rejtő viszonyok miatt több politikus is lépéseket tett (pl. Morvai Krisztina európai parlamenti képviselő levelet írt Orbán Viktor miniszterelnöknek és Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszternek, Szabó Rebeka országgyűlési képviselő feljelentést tett a Nemzeti Földalapkezelő Zrt. ellen). A kérdésben megszólalt a Professzorok Batthyány Körének elnöksége is, s kritikával illette a pályázati kritériumrendszert, illetve annak hiányosságait, továbbá az e pályázatok elbírálása nyomán kibontakozó összképet: *„A 2011-ben meghirdetett pályázat 2012-ben megszületett eredménye rácsúfol a várt eredményre. A földterület zöme nagybirtokosoknak jutott, nem pedig a helyben lakó gazdáknak, családot alapító fiataloknak. Az eredmény alakulását nagyban befolyásolják a pályázati feltételek és a bírálati módszerek”*. (Földügyek: A Professzorok Batthyány Köre szerint a nagybirtokosok taroltak: http://hvg.hu/gazdasag/20120510_professzorok_batthanyi_foldosztas)

Karácsony Gergely, az LMP képviselője a miniszterelnököt a Fidesz-közeli oligarchák gazdasági (és áttételesen politikai) térnyeréséről kérdezte, a Jobbik pedig parlamenti vizsgálóbizottság felállítását kezdeményezte. A május 7-i ülésnapon elhangzott Karácsony-féle kérdésre adott válaszában a kormányfő egyes kommunikációs stratégiát folytatott, amikor politikaelméleti, szemantikai megközelítésből tagadta a meghatározó kormányzati befolyással bíró oligarchák létét, hangsúlyozva, hogy *„oligarcha az a milliárdos, aki közvetlen politikai*

hatalmat is akar szerezni a gazdasági súlya mellé, s az ország fontos ügyeinek eldöntését is a saját hatáskörébe akarja vonni”. Orbán Viktor megkerülte az ellenzéki kérdést, és olyan definíciót kínált válaszában (párttisztaság, illetve közhatalmi pozíció betöltésének feltétele) az oligarcha kifejezésre, amivel politikai ellenfeleit (köztük is a Fidesz által korábban csak „kaviárbaloldalnak” aposztrofált, egykor kormányzati pozíciót elfoglaló milliárdos üzletembereket) bélyegezte meg. Míg az LMP képviselője a Fidesz-közeli tőkeerős üzleti köröknek nyújtott milliárdos állami támogatásokat állította szembe a kis- és közepes vállalkozásoknak ígért pénzügyi segítséggel, addig a miniszterelnök a magyar nagytőkések és külföldi versenytársaiknak a dichotómiáját vázolta fel, s ekképp a nemzeti retorika eszköztárából is merítve indokolta nemzetgazdasági érdekként feltüntetett álláspontját. Karácsony szólt arról is, hogy veszélyekkel jár, ha bizonyos politikai befolyással bíró üzleti körök a törvényhozáson keresztül igyekeznek magánérdekeiket érvényesíteni. A hatalomnak az efféle nem intézményesült változata a demokratikus döntéshozatali folyamat ideáltipikus modelljében ilyen formában nem is létezhet, az csupán visszacsatolásként, de legfeljebb lobbiként értelmezhető. A demokratikus struktúrákra nézve szintén aggályos, amikor egy hatalmon lévő párt vagy pártszövetség befolyását, gazdasági bázisát úgy kívánja kiszélesíteni, illetve konszolidálni, hogy kijátszva a meglévő szabályokat, a hozzá közelálló gazdasági érdekköröknek nyújt jelentős összegű állami támogatást. Ez még akkor is problematikus, ha a példaként felhozható konkrét ügyletek jogi szempontból nem, vagy csak nehezen támadhatók, ugyanis a célszerűség, az eredményesség és a társadalmi igazságosság elvei ilyen esetekben is sérülhetnek.

Simicska Lajos és Nyerges Zsolt neve az utóbbi időben a közérdeklődés és az ellenzéki támadások keresttüzebe került. A Fidesz-közeli, kiterjedt kapcsolatrendszerrel és komoly gazdasági háttérrel rendelkező üzletemberek számára a meglévő kapcsolati hálójukból fakadó előnyök kiaknázása – az elmúlt időszak során sajtónyilvánosságra került információk tükrében – módfelett kifizetődőnek bizonyult. Orbán Viktor egykori kollégiumi szobatársa, Simicska Lajos – akit egyesek a Puch Lászlóhoz, az MSZP pénztárnokához hasonlítanak) – a ’90-es évek közepén a Fidesz gazdasági igazgatója, majd 1998 és 1999 között az APEH elnöke volt, s ma is a párt befolyásos háttérszereplői között tartják számon. Üzleti partnere Nyerges Zsoltnak, a Közgép építőipari és fémszerkezetgyártó cég elnökének (egyes sajtóinformációk szerint – melyket egy közbeszerzésre beadott valódi tulajdonosi nyilatkozat támaszt alá – Simicska a tulajdonos), akivel egyéb közös érdekeltségekkel is rendelkeznek (pl. a közterületi reklámtevékenységgel foglalkozó Publiment Kft. áttételesen e két

személyhez köthető). A BKV reklámfelületek értékesítésére kiírt tenderén szintén a Simicska érdekeltségébe tartozó cég nyert, a BKV saját reklámcégével szemben is. (Simicska érdekeltségei bevehetik a BKV-t is: http://hvg.hu/itthon/20120113_simicska_erdekeltsége_bkv_kapujaban) Simicska neve a Nemzeti Vágta kapcsán is előkerült, melynek rendezési jogát korábban a szintén Fidesz támogató Lázár fivérek vásárolták meg, s amelynek „reklámügyeiben egy MVM-leány megbízásából is szerepet kapó reklámügynökségen folytak át Simicska köreihez a Szerencsejáték Zrt.-nek az idej rendezvényhez kapcsolódó megrendeléseit”. (Lóra kapott: Simicska már megint a háttérben: http://hvg.hu/itthon/20111123_simicska_vagta_reklam) A Közgép Zrt. az elmúlt időszakban több fontos építési-felújítási projekt kivitelezésében is részt vett (pl. Margit híd felújítása), több százmilliárd forint értékű állami megbízást nyert el. A Gyurcsány Ferenc vezette Demokratikus Koalíció korábban vizsgálatot kért az Európai Bizottság Európai Csalás Elleni Hivatalától (OLAF) a Közgép Zrt. által elnyert pályázatok miatt. Az OLAF munkatársai sajtóhírek szerint az elmúlt héten fel is keresték a cég fővárosi székházát, arról azonban ellentmondásos információk láttak napvilágot, hogy az uniós források felhasználását ellenőrző rutinszerű monitoring-tevékenység keretében tették-e ezt, vagy esetleg valamilyen konkrét, megalapozott gyanú alapján jártak-e el.

Nyerges 1992-ben szerzett jogi diplomát Szegeden, majd az első Orbán-kormány megalakulását követő évig főként az ügyvédi hivatás határozta meg tevékenységét (Szolnokon praktizált), melynek révén értékes kapcsolatokra tett szert. Nyerges – Simicskához hasonlóan – kerüli a nyilvánosságot, üzleti tevékenységéről sem szívesen nyilatkozik, „operatív tisztséget ritkán vállalt, jellemzően pénzügyi tulajdonosi szerepet visz, illetve felügyelő- bizottságokban bukkan fel”. (Brückner Gergely – Figyelő: Az irányító: http://www.mgyosz.hu/gazdhirek/20100616/iranyito_b.htm) Az üzletember számos piaci szegmensben bírt már érdekeltségekkel, illetve felügyelő-bizottsági vagy igazgatósági tagsággal, így többek közt az ipar (malomipar, építőipar, acélipar, vegyipar), az energetikai ágazat és a média területén, tehát kiterjedt üzleti profillal rendelkezik. Több jobboldali holdudvarba tartozó közéleti szereplővel, politikussal (pl. Fellegi Tamás volt miniszterrel is) üzleti kapcsolatba került korábban, testvére, Nyerges Attila (aki eddig állatorvosi hivatását gyakorolta) politikai főtanácsadóként dolgozik a Fellegit váltó Németh Lászlóné nemzeti fejlesztési miniszter mellett. A tárca vezetője felelős az uniós források elosztásának koordinációjáért, továbbá felügyeli a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő működését is. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökséget vezető Petykó Zoltán üzleti érdekeltségei révén szintén

kapcsolatba hozható Nyerges Zsolttal: „*Petykó 2010-ig három éven át volt a Közgép Zrt. felügyelőbizottságának első embere. A Közgép Zrt. elnöke ma is Nyerges Zsolt*”. (Nyerges közeli cég kapta a legértékesebb rádiófrekvenciát: <http://magyarnarancs.hu/belpol/juventus-frekvencia-78063>)

A Fidesz számára nehéz feladatnak bizonyulhat úgy egyensúlyozni, hogy a média által „megszellőztetett” ügyek kapcsán se a társadalmi bizalmat, se a hozzá közel álló pénzügyi körök támogatását ne veszítse el. Ez a politikai „tojástánc” különösen a vehemens ellenzéki támadások közepette kockázatos, megnyugtató ellenérvek híján pedig csak a hatékony kommunikációs stratégia lehet célravezető. Utóbbi területen a Fidesz egyébként is hagyományosan erős. A Jobbik által kezdeményezett, majd az LMP és az MSZP – valamint több független képviselő – által támogatott ún. oligarcha-bizottság felállítására adott válaszában a nagyobbik kormánypart „közjátéknak”, „hangulatkeltésnek” titulálta a radikális ellenzéki erő kezdeményezését, miközben – a Fidesz korábbi gyakorlatával szembehelyezkedve – kijelentette, hogy „*Országgyűlésnek és vizsgálóbizottságainak nem lehet célja a gazdaság egyes szereplői ellen indított hajtóvadászat vagy lejárató akció*”. (A Fidesz nem „asszisztál” a Simicskáék elleni „közjátékhoz”: http://mandiner.hu/cikk/20120514_lazar_nem_vizgalna_oligarchakat) Az MSZP részéről – tekintetbe véve a korábbi ciklusok korrupciógyanús ügyeinek sokaságát – nem tűnik túl hitelesnek a források elosztása miatti aggodalom, a Jobbik és az LMP viszont ebből a szempontból „tisztá múlttal” rendelkezik. A Jobbik javaslata nyomán a felállítandó bizottság elnevezésébe bekerült Nyerges és Simicska neve is, jelezve a vizsgálandó területek szempontjából releváns súlypontokat. A Fideszhez közel álló üzleti körök („a Fidesz mögött álló cégbirodalom”) állami megrendeléseit vizsgálandó parlamenti bizottság életre hívásának szándékával szemben a magyar vállalkozások védelmét hangsúlyozó kormánypárti retorika – különösen a párt korábbi ígéreteinek tükrében – meglehetősen álságos. Ezt érzik azok a kormánypárti képviselők is, akik a „Gyurcsány-korszak” gyakorlatát – egyébként joggal – ostorozzák, s akik számára a média szereplői és saját választóik előtt is egyre kínosabb a magyarázkodás. A földpályázatok ügyén, a feltehetően jelentős részben állami megrendelésekből gyarapodó plakátcégen keresztül a Közgép-konzorcium egyedüli pályázóként elnyert állami megbízásain át számos botránygyanús, vagy morálisan megkérdőjelezhető eset hozható fel. Találgatások láttak napvilágot azzal kapcsolatban is, hogy Fellegi Tamás volt nemzeti fejlesztési (később tárca nélküli) miniszternek Simicska Lajossal, Nyerges Zsolttal és több, a Fidesz mögötti gazdasági holdudvarhoz tartozó

háttéremberrel vívott színpalak mögötti csatája vezetett a miniszteri posztról való lemondásához. Amennyiben ezek a feltételezések helytállóak, abban az esetben már közvetlen politikaformáló külső gazdasági erőcentrumokról kell beszélnünk, akik olyan mértékű befolyással bírnak, hogy *de facto* képesek döntéshozatali hatásköröket elvonni. „Több, Fellegihez közel álló forrás szerint minisztersége alatt voltak találkozóik közte és a Nyergesnél rejtőzködőbb Simicska Lajos között is. [...] A konkrét beszélgetésekről több részletet nem sikerült megtudni, de egy Simicskával többször tárgyaló Fideszes politikus szerint általánosságban igaz az, hogy „Lajosnak szenvedélyévé lett a politikacsinálás”. (Sejtelmes erők dúltak a kormány első nagy beháborújában: <http://www.origo.hu/itthon/20120306-fellegi-tamas-fejlesztési-miniszter-tavozasa-kapcsolata-simicska-lajos-es-nyerges.html>) A Fideszhez lojális gazdasági érdekkörökről neves külföldi sajtóorgánumok is cikkeztek, kiemelve e csoportok ráhatását a közpénzek és az EU-s fejlesztési források elosztására. (Az Orbán-közeli oligarchákról ír a Reuters: http://hvg.hu/gazdasag/20120319_reuters_magyar_oligarchak). A példaként felhozott külföldi cikk szerzője tulajdonképpen nem kevesebbet állít, mint hogy a korrupció a magyar politikai és gazdasági rendszer intézményes részévé vált, ami nem pusztán a magyar adófizetők pénze felett diszponál, de az uniós polgárok adóforintjait sem a célnak megfelelően használja fel. A hírügynökség konkrétan az építőipar, az energetika és a reklámpiac területét említi, amelyek egyes céges érdekeltségeik alapján könnyen összefüggésbe hozhatók a Simicska-Nyerges párossal, bár a hozzájuk köthető cégbirodalom számos piaci területet átfog.

Témánk szempontjából szintén érdekes lehet, hogy a nevesített üzleti körök milyen külföldön bejegyzett cégekkel hozhatók összefüggésbe, illetve folyik-e tényleges gazdasági tevékenység a megadott székhelyen. Simicska Lajos és Nyerges Zsolt korábbi külföldi „bázisaként” Svájcot jelölte meg több hazai médiaorgánum. A közös érdekeltségről az origo.hu számolt be elsőként 2011 júliusában (Rámozdul az évszázad üzletére a kormányzati kötődésű cégbirodalom: <http://www.origo.hu/itthon/20110703-a-kozgep-es-az-eos-energetikai-terjeszkedese-simicska-lajos-es.html>), majd a Népszabadság foglalkozott az offshore-szerű helyszínnel. Utóbbi néhány érdekes összefüggésre is felhívta a figyelmet (pl. hogy ugyanazon a svájci címen jegyezték be Simicska és Nyerges közös cégét, mint a vörösiszap-mentesítés állami pénzeiben részesülő egyik vállalkozás egykori ismeretlen tulajdonosát. (Simicska és Nyerges svájci bázisa és különös ügyei: <http://nol.hu/gazdasag/20110808-simicska-es-nyerges-svajci-bazisa>) A svájci gazdasági környezet és a céges információkra, azok védelmére vonatkozó szabályozási háttér

kifejezetten csábító lehet a „rejtőzködő” nagyvállalkozói csoportok számára, ugyanakkor az esetleges offshore-tevékenység fényében nehezen vállalhatónak tűnik a kormányfő parlamenti vitában elhangzott, a magyar nemzetgazdasági érdekekre hivatkozó érvrendszere. Mindamellett, hogy valóban nem lehet cél külföldi vállalatok preferálása a magyar nagyvállalkozókkal, nagytőkésekkel szemben a megvalósítandó beruházások, projektek kapcsán, a nemzetgazdasági szempontok indokoltá tennék azt is, hogy a forrásallokációban a magyar kis- és közepes vállalkozások nagyobb súllyal essenek latba, hiszen a Fidesz ellenzékben épp ezt sérelmezte a szocialista-liberális kormányok gyakorlatával összefüggésben. E problémakörhöz tartozik még az ún. köztes cégek kérdése is, amikor a cégstruktúra, a tulajdoni és egyéb érdekeltségi viszonyok átláthatatlansága okán releváns bizonytalansági faktorokkal kell számolni. Ez különösképpen annak tükrében aggasztó, hogy maga az Alaptörvény rendelkezik róla (39. cikk, 2. bekezdés), hogy *„a központi költségvetésből csak olyan szervezet részére nyújtható támogatás, vagy teljesíthető szerződés alapján kifizetés, amelynek tulajdonosi szerkezete, felépítése, valamint a támogatás felhasználására irányuló tevékenysége átlátható”*.

Simicska és Nyerges a szó szoros értelmében vett háttéremberek, akik kerülnek a nyilvánosságot, a közszereplést, üzleti tevékenységükről pedig megkeresés esetén sem szívesen nyilatkoznak. Személyes politikai ambíciókkal nem rendelkeznek – Orbán Viktor ezért is vitatta el velük kapcsolatban az „oligarcha” kifejezés jogosságát –, ugyanakkor gazdasági erejüknel fogva és politikai összeköttetéseik révén képesek befolyásolni a politikai döntéseket. Amennyiben az általuk kiépített és menedzselt struktúrákra nem a kormányzáson kívül eső befolyásos tényezőkként, hanem a Fidesz politikaformálásba is bekapcsolódó gazdasági háttérzágaként tekintünk, akkor valóban nem beszélhetünk az oligarchák korszakának végéről.

Összegzőképpen elmondható, hogy a média által feltárt és az ellenzéki pártok által támadott politikai-gazdasági összefonódások csupán a feltételezések szintjén is komoly aggodalmakra adnak okot, melyek megkérdőjelezhetik a második Orbán-kormány korrupcióellenes erőfeszítéseit, a korábbiakhoz képest szigorúbb közpénzügyi szabályozási rendszer hatékonyságát, a nemzeti vagyont védelemben részesítő és a közérdeket érvényesítő felelős költségvetési gazdálkodás princípiumait. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a jogszabályi környezet esetleges módosításán túl szükségesnek mutatkozik egy átfogó vizsgálat lefolytatása is, melynek egyik fontos állomása lehet a parlamenti vizsgálóbizottság felállítása.